

Финансово-счетоводен анализ на предприятията в неплатежоспособност, несъстоятелност и ликвидация

Иванка Димитрова, Йорданка Велчева

***Financial and accounting analysis for enterprises in cases of insolvency, bankruptcy and liquidation.** By examining the theory and practice, related to the analysis of insolvency and the specific issues of the enterprises' activities in bankruptcy and liquidation, an attempt is made to accomplish the following tasks: to clarify the essential characteristics of insolvency; to propose a system of indicators for evaluation of the solvency and identify quantitative criteria for getting into insolvency; to develop specific indicators for financial and accounting analysis and characterization of the results of the activities of enterprises in declared bankruptcy and liquidation.*

Key words: Financial condition; Insolvency; Bankruptcy

ВЪВЕДЕНИЕ

Всяко предприятие, при осъществяване на дейността си, влиза в определени взаимоотношения с други стопански организации, държавните органи, банките, персонала и др. При това се пораждат задължения за изплащане на определени парични суми, доставка на стоки, оказване на услуги и други до определен срок в договорено количество и качество. Неизправният длъжник създава рискове в дейността на контрагентите си.

В настоящия момент, в резултат от нарастващото влияние на световната финансовата криза у нас, голяма част от българските предприятия изпитват финансови затруднения и стават ненадеждни партньори. Налице е намаление на продажбите и свиване на производството, ограничен достъп до банкови кредити и друго външно финансиране, много голяма междуфирмена задължнялост и др.

По тази причина *актуалност* придобива анализът на платежоспособността на предприятията и възможността за своевременно предсказване на фалити, както и анализът на финансовите отчети на предприятията в несъстоятелност и ликвидация.

Проучването на литературни източници показва, че методологичните въпроси, свързани с анализа на финансовото състояние на предприятията не са достатъчно добре разработени. Отменен¹ беше специалният счетоводен стандарт, който регламентираше основни показатели за финансово-счетоводен анализ. В момента се предлагат различни показатели, често с еднакво съдържание, но с различни наименования [3, 4, 5, 6, 7, 9]. Дават се различни препоръчвани стойности за отделни показатели [3, 4, 5], привеждат се формули с тегла на коефициентите, които едва ли са приложими при нашите условия [1, 8]. На практика се установява (въз основа на одиторския и счетоводен опит на авторите), че финансово-счетоводният анализ се подценява – в малките и средни предприятия се извършва рядко, а за предприятията, които подлежат на одиторска проверка, той се заключава в обосноваване на принципа за действащо предприятия (за период до 1 година).

Целта на настоящия доклад е въз основа на изследване на теорията и практиката, свързана с анализа на неплатежоспособността и специфичните изисквания към финансово-счетоводния анализ на предприятията в несъстоятелност и ликвидация, **да се предложи система от показатели за оценка на неплатежоспособността и за характеризиране резултатите от дейността на предприятията в обявена несъстоятелност и ликвидация.**

¹ ДВ, бр.22, 27.02.2002 г.

СЪЩНОСТ И КРИТЕРИИ ЗА УСТАНОВЯВАНЕ НЕПЛАТЕЖОСПОСОБНОСТ НА ПРЕДПРИЯТИЯТА

Неплатежоспособността е променлива характеристика, която започва от етап на *ненадеждно изпълнение и епизодична неплатежоспособност*, преминава през етап на *хронична и устойчива неплатежоспособност* и *достига етап на изпадане в пълна неплатежоспособност*. На *последния етап*, по искане на кредиторите влиза в производство по несъстоятелност или по инициатива на самото предприятие – в производство по ликвидация.

Неплатежоспособността може да бъде установявана на по-ранни етапи и фалитът предсказван.

Въз основа на изследване, сравнение и анализиране на посочените в литературните източници и използваните в практиката показатели за оценка на платежоспособността на предприятията, се предлага следната система от показатели (табл.1):

Таблица.1

Показатели за измерване платежоспособността на предприятията

No	ПОКАЗАТЕЛИ	Начин на определяне	Стойности
1	Показатели за <u>платежоспособност в дългосрочен план</u>		
1.1	Коефициент за платежоспособност	$K_{пл} = \frac{СК}{ПК}$	Препоръчвана 2÷3, ≥ 1
1.2	Коефициент за финансова автономност (независимост) на база общия капитал	$K_{\phi A} = \frac{СК}{K}$	$\geq 0,5$
1.3	Коефициент за финансова автономност (независимост) на база постоянен капитал	$K'_{\phi A} = \frac{СК}{\Pi_o K} = \frac{СК}{СК + ДЗ}$	$\geq 0,6$
1.4	Коефициент за финансова задлъжнялост	$K_{\phi з} = \frac{ПК}{СК}$	Препоръчвана 0,33 ÷ 0,5, ≤ 1
1.5	Коефициент за покритие на дълготрайните (нетекущите) активи	$K_{ДА} = \frac{\Pi_o K}{ДА}$	> 1
2	Показатели за <u>платежоспособност в краткосрочен план</u>		
2.1	Коефициент за обща (текуща) ликвидност	$K_{ол} = \frac{КА}{КЗ} = \frac{МЗ + КВЗ + К\phi A + ПС}{КЗ}$	1 ÷ 3
2.2	Коефициент за бърза ликвидност	$K_{БЛ} = \frac{КВЗ + К\phi A + ПС}{КЗ}$	0,6 ÷ 0,7
2.3	Коефициент за незабавна ликвидност	$K_{НЛ} = \frac{К\phi A + ПС}{КЗ}$	0,3 ÷ 0,4
2.4	Коефициент за абсолютна ликвидност	$K_{НЛ} = \frac{К\phi A + ПС}{КЗ}$	$> 0,2$
2.5	Коефициент за финансова маневреност (коефициент на обезпеченост на текущите активи със собствени средства)	$K_{\phi з} = \frac{НО_о K}{СК} = \frac{КА - КЗ}{СК}$	$> 0,1$
2.6	Показател за финансово равновесие	$НОБK = КА - КЗ = ПоK - ДА$	> 0
3	Специфични показатели за <u>финансовото състояние на публични дружества</u>		
3.1	Съотношение Цена (РОА)/Печалба (ЕОА) на обикновена акция (ОА)	$K_{P/E} = \frac{P_{OA}}{E_{OA}}$	$> 10:1$

3.2	Съотношение Борсова цена (ПОА) / Балансова стойност (BVOA) на ОА	$K_{P/A} = \frac{P_{OA}}{BV_{OA}}$	>1, Препоръчвана 1,5
	Използвани обозначения: СК – Собствен капитал ПК – Привлечен капитал К – Общо капитал ПоК – Постоянен капитал ДА – Дълготрайни (не текущи) активи КА – Краткотрайни (текущи) активи ДЗ – Дългосрочни задължения КЗ – Краткосрочни задължения	МЗ – Материални запаси КВЗ – Краткосрочни вземания КФА – Краткотрайни финансови активи ПС – Парични средства НОБК – Нетен оборотен капитал	

Приети са и са обосновани наименования на показателите и алгоритми за изчисляването им, както и препоръчаните стойности за тях, като са анализирани и сравнявани различни литературни източници и съществуващата практика.

По-широко в теорията и практиката на финансово-счетоводния анализ, *коэффициентът за платежеспособност Клп* е познат като коэффициент за финансова автономност (така се изчисляваше по отменения СС). Авторите считат, че по-правилно е наименованието да бъде коэффициент за платежеспособност, тъй като той показва колко лева СК покриват 1 лев привлечен капитал. Отделянето и обособяването на коэффициент за финансова автономност и на коэффициент за финансова независимост [4] се счита за недостатъчно обосновано, тъй като не може да се направи строго разграничение между финансовата автономност и финансовата независимост – те най-често се използват като синоними. Предложен е коэффициент за финансова автономност, който се изчислява на две бази – на база общия капитал (КФА) и на база постоянния капитал (К'ФА). (По подобен начин - на две бази може да се изчислява и коэффициентът за покритие на ДА – освен на база постояннен капитал и на база собствен капитал).

Направени са корекции и уточнения на даваните препоръчителни стойности за отделните коефициенти. Например, не е възможно коэффициентът за финансова независимост, съответстващ на КФА да има стойност 1,5 – 3, тъй като, по формулата за определянето му, трябва да бъде число <1 или =1, (ако предприятието работи само със собствен капитал). Не е правилно да се даде стойност на коефициента за платежеспособност >1, а за реципрочния коэффициент - за задължнялост (или за капиталова структура) да се дадат **твърди** стойности 0,33 – 0,35. Това означава **твърди** стойности за първия показател 2,85 -3 [4].

Издаване в неплатежеспособност и предсказване на фалити може да се установи, ако посочените по-горе показатели **не са в допустимите граници**, удостоверяващи платежеспособност или имат тенденция да излизат от тези граници. (Например: коефициентите за ликвидност спадат под минималните граници; коефициентите за финансова автономност и независимост намаляват, а за задължнялост нарастват; покритието на дълготрайните активи е под единица; нетният оборотен капитал трайно се запазва отрицателна величина и др.). Показателите за финансовото състояние се допълват от показатели за ефективност (рязък спад на печалбата, увеличаващи се загуби, отрицателни стойности на показателите за рентабилност, неподдържане на капитала), както и от показателите за използване на капитала (намаляване на обръщаемостта на дълготрайните активи и на материалните запаси, увеличаване на срока за събиране на вземанията) и др. За публичните предприятия се следят и специфичните показатели за съотношението цена/печалба на обикновена акция, което не трябва да е <10:1 и за съотношението пазарна/балансова стойност на обикновена акция, което би следвало да е >1. Ниските стойности на първия показател свидетелстват за лошо финансово състояние на съответната компания. Ако вторият показател е под 1 –

това означава, че инвестициите на акционерите намаляват (стопят се) тъй като пазарната оценка на компанията намалява.

Може да се използва обобщен количествен анализ (Z-Score Method of AnaLysis) за предсказване на фалити, създаден от Е. Алтман (САЩ). Въз основа на анализ на фалирала фирми са подбрани финансови коефициенти, които са оказали най-съществено влияние и им са дадени съответни тегла. Сумата от произведенията на претеглените коефициенти дава обобщения показател **Z**. **Z**-показателят е разработен в два варианта¹:

- за публични дружества:

$$Z1 = 1,2Q1 + 1,4R2 + 3,35S3 + 0,6 T4 + 1U5$$

- непублични предприятия:

$$Z2 = 0,717Q1 + 0,847R2 + 3,107S3 + 0,42 T4 + 0,995 U5$$

където: Q1 - съотношение *КА/Активи*;

R2 - съотношение *Неразпределена печалба/Активи*;

S3 - съотношение *Печалба с лихви и данъци/Активи*;

T4 - съотношение *Пазарна оценка на СК/Балансова стойност на ПК*,

съответно за непубличните предприятия – съотношение на балансовите стойности на СК към ПК.

U5 - съотношение *Приходи от продажби/Активи*.

Счита се, че с този показател може да предскаже банкрут **до 2 години** - при стойности на показателя **< 1,8** е налице голяма вероятност за фалит на изследваното предприятие. Стойности в интервала **1,8 – 2.99** определят предприятията в зелената зона с малка вероятност за фалит, а при стойности **>3** предприятията са финансово здрави без вероятност за фалит. Световният опит показва, че неговото използване е предсказало **72%** от корпоративните банкрути. Този показател би следвало да се прилага само за *големи фирми и при това за нашите условия резултатите биха имали ориентиrowъчен характер*.

СПЕЦИФИЧНИ ПОКАЗАТЕЛИ, ХАРАКТЕРИЗИРАЩИ ДЕЙНОСТТА НА ПРЕДПРИЯТИЯТА В НЕСЪСТОЯТЕЛНОСТ

Дейността на предприятията в несъстоятелност се състои в осребряване на имуществото и удовлетворяване на кредиторите, поради което се спазват други счетоводни правила (съгл.СС13)². Дълготрайните активи (ДА) и стокowo-материалните запаси, в условията на несъстоятелност, са оценени по справедливи стойности и се третираят като стоки, предназначени за продажба. На амортизируемите ДА не се начислява амортизация, не се плащат лихви. Собственият капитал на предприятието се превръща в **ликвидационен капитал** - представлява разликата между активите на дружеството и неговите задължения.

Задълженията са класифицирани и се отчитат по видове: *дългосрочни и краткосрочни; обезпечени и необезпечени; в зависимост от приоритета при удовлетворяване на кредиторите* съгл. чл. 722 от ТЗ.

Приходите от ликвидация се реализират от продажбата на имуществото на предприятието на организирани търгове. **Разходите за ликвидация** са класифицирани съгл. СС 13 и биват: *Разходи за възнаграждения на ликвидаторите; Разходи за персонала; Разходи за осребряване на имуществото;*

¹ Грахам Мод, Счетоводство за несчетоводители, С., Кабри, 2003/4, стр.93.

² НСФОМСП, С, Нова звезда, .2007

Отчетна стойност на продадените активи; Финансови разходи; Други разходи, свързани с ликвидацията.

Финансов резултат от ликвидацията представлява разликата между приходите от ликвидация и разходите по ликвидацията.

Спецификата на дейността по ликвидация изисква **специфични показатели** за анализ на резултатите за отчетния период. Разработени са от авторите и са използвани в практиката следните показатели:

- ◆ Коефициент за **покрите** на задълженията с ликвидационен капитал

$$KK/З: K_{K/З} = \frac{ЛК}{ЗК} \quad (1)$$

- ◆ показва с колко лева е покрит 1 лев задължение към кредиторите (>1).
- ◆ Коефициент за **покрите** на задълженията с краткотрайни активи, (които са активи с по-висока степен на ликвидност) **ККА/З**:

$$K_{КА/З} = \frac{КА}{ЗК} \quad (2)$$

- ◆ Коефициент за **постигнатите продажни цени спрямо отчетните стойности** – средно за осребреното имущество като отношение на приходите от ликвидация (**ПЛ**) към отчетните стойности на продадените стоки (**ОС**) **КП/ОС**:

$$K_{П/ОС} = \frac{ПЛ}{ОС} \quad (3)$$

Този показател може да се изчислява и по основни видове.

- ◆ Показател за **степен** на удовлетворяване на кредиторите от списъка на кредиторите **общо КУК**:

$$K_{УК} = \frac{ЗК_n}{ЗК} \quad (4)$$

- ◆ Този показател може да се изчислява и по приоритетни класове на задълженията към кредиторите.

Наред с тези специфични показатели се използват абсолютни и относителни величини за приходите, разходите и финансовия резултат от ликвидацията, както и показатели за структурата и динамиката на активите, приходите и разходите и други.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Би следвало да се подчертае, че съвременният финансово-счетоводен анализ, предвид новите условия за функциониране на бизнеса, би трябвало да акцентира в по-голяма степен върху показателите за платежоспособност, както и да включва специфични показатели за предприятията в несъстоятелност и ликвидация.

В съответствие с тази потребност, в разработката е направен опит:

- да се предложи система от показатели за анализ на платежоспособността и установяване на индикациите за неплатежоспособност – събрани са и са класифицирани използваните показатели, уточнени са наименования и стойности;
- да се разработят специфични показатели за анализ на резултатите от дейността по ликвидация за предприятията в несъстоятелност и ликвидация.

Литература:

- [1] Грахам Мод, Счетоводство за несчетоводители, С., Кабри, 2003/4
- [2] Златарева К., Диагностичен счетоводен анализ в корпорацията, С., сп. Счетоводство XXI, юни 2009 г.
- [3] Колева Р., Финансови аспекти на анализа на дейността на лечебните заведения, С., сп. Български счетоводител, бр.11, 2008 г.

[4] Колева Р., Анализ на възможностите за възстановяване на платежоспособността на предприятията, С., сп. Счетоводство XXI, юли-август 2009 г.

[5] Николов Н., Финансов анализ, В., Princeps, 1995

[6] Ковалев А.М., Лапуста М.Г. и др. Финансы фирмы, Москва, Инфра-М, 2007

[7] Шеремет А.Д. А.М., Финансы предприятий: менеджмент и анализ, Москва, Инфра-М, 2006

[8] Тимчев М., Балансиран бизнесанализ на рейтинга и риска от финансова несъстоятелност и банкрут на предприятието по данни от финансовия отчет, С., сп. Счетоводство XXI, април 2009 г.

[9] Тимчев М., Финансово-счетоводен анализ на годишния финансов отчет на предприятието, С., сп. Български счетоводител, бр.7, 2009 г.

За контакти:

Доц. д-р ик. Йорданка Пасева Велчева, Катедра „Бизнес и мениджмънт“, Русенски университет „Ангел Кънчев“, тел.: 082-888 776, e-mail: jvelcheva@ecs.ru.acad.bg

Гл. ас. Иванка Борисова Димитрова, Катедра „Икономика“, Русенски университет „Ангел Кънчев“, тел.: 082-888 776, e-mail: idimitrova@ru.acad.bg

Докладът е рецензиран.